

Folketro och vidskepelse från mitten av 1800 talet

Under en av våra diskussionsaftnar här vid Åsa diskuterades bland annat frågan om spöken och vidskepelse i allmänhet. De flesta, som yttrade sig, höllo före att spöken ej finnas, men någon trodde dock, att de funnos.

Förr trodde man allmänt på spöken, och många påstodo sig ha sett och hört och även blivit antastade av dem. Min gamla mormor, som nu är över åttiofem år, brukar ibland omtala, vad som hänt och varit brukligt från gamla tider. Bland annat berättade hon en gång en del historier om spöken och rår, som hennes far varit utsatt för, och jag tyckte det var så intressant och egendomligt, det hon omtalade, att jag beslöt mig för att skriva om det. När hennes far var ung i tiden, var han anställd som postkörare vid en större gård i Råby socken. I stallet på den gården spökade det rätt ofta. Var det något som ej var riktigt gjart i i stallet, fördes där ett sådant oväsen, att han ej kunde sova, och det blev ej lugnt, förrän allt var var ställt i ordning igen. En dräng hade fällt ett opassande yttrande där i stallet en gång, och innan han visste ordet av, vart han av osynliga händer utkastad på gödselhögen. Nyckeln till stalldörren hade de instucken i knuten på stallbyggnaden om nätterna. Men ibland hände det, när någon gick förbi där, att nyckeln sattes i låset, då var det alltid något i olag i stallet. Om någon onatalade, vad han sett, innan ett dygn gått, hände det, att den personen blev sjuk och fick frösa eller blev kramad. Ett säkert botemedel mot dessa rårslag, som de kallades, var att mäta armar och ben med tummen och peckfingret, som åtskildes och användes som passare. Den egentliga orsaken till att det spökade i det

stallet var, att en runsten blivit tagen på ett gammalt gravfält och lagd som tröskel vid stallet, påstod man. När ^{den}stenen flyttades från sin plats, fick ej den dödes ande ro utan gick och spökade i stallet.

Min mormor talade också om en klockare, som skulle skrämma några flickor, vilka skulle gå förbi kyrkogården till Råby by. Han tog då och svepte in sig i ett lakan och kröpe ned bakom muren. Han tyckte sig då höra något och tittade över muren. Men i samma stund hörde han en dör röst i skymningen, som sade: Säg du något? Det var ej underligt, att den värde klockaren blev rädd och tog till benen, och efter den standen försökte han ej skrämma några flickor mer.

En annan gång var hennes far bjuden på ett kalas i närheten. Under hemvägen gick han förbi ett kärr, där det spökade ibland. Han såg då framför sig sina två döttrar och en annan kvinna; han tog sig då för att blåsa i handen för att få dem att vänta. Men i samma ögonblick han blåste, försvunno de, som han tyckte, i diket på andra sidan om vägen. Han gick fram och tillade i diket, men där fanns ej någon människa, det var naturligtvis skogsrätt, som hade sin hand med i spelet. Och emedan han hade ropat, när rätet var framme, blev han sjuk dagen efter, ty spöken tåla ej, att man tilltalar dem.

När ett barn var fött, trodde man alltid, att onda makter sökte på barnet i sitt våld. En av mormors bröder skrek mycket om eftermidnätterna strax efter födelsen, och naturligtvis var det onda andar som störde det lilla barnet, och de gjorde då, som det var brukligt i trakten vid sådana fall.

En sten togs då från skogen, en från källan och en från byn. Dessa lades sedan i vatten, som tagits från en annans marker. När det var gjort, hördes en våldig smäll i dörren, och strax tystnade gossens skrik. Var någon sjuk i ett hus, ropade man gobet och bar

ut roparna. Men dessa fick man ej lägga var som helst, utan de måste kastas på en annans ägar, och det skulle ovillkorligen hjälpa mot sjukdomen.

Man gjorde också varandra allehanda spratt och färtretlighet genom trollformler och andra konstu. Om till exempel en person var ovän med en annan, kunde han genom trollkonstu skämma den andres häst, så att han ej orkade mer än halvvägs till staden eller marknaden. Eller också fick han draga dubbelt så mycket på lasset, som han brukade göra. En bössa kunde man också skämma för en förkattlig medtärlande jägare. Det tillgick så, att en fågel sköts; jag tror det skulle vara en skata, och sedan ströks dess varma blod längs bösspipan, den var sedan oduglig att skjuta med. Sjukdomar kunde man också överföra på en annan, trodde man.

Om en man hade svår tandvärk, högg han en eller två enkilar, vilka sedan tjärades, och sedan gick han ut i skogen med dem. När han funnit ett lämpligt träd, drevs kilarna in i stammen under någon besväjelse. Jag har själv hittat ett par sådana tjärade kilar i en mycket gammal gran, då jag kärde timmer i skogen, och äldre personer, som voro med, sade, att det förhöll sig som förut nämnts.

Nog låter det underligt, när man hör berättas om den övertro, som förr var rådande ibland befolkningen. Och vi senare tidens människor uppleva aldrig något sådant, som de sade sig ha varit med om. Men det berodde väl på att man allmänt trodde allt, vad som sades av andra, och så inbillade de sig själva se och uppleva övernaturliga saker, vilka någon gång kanske hade sin grund.

Abel Andersson
fr. Orsa Djurö, St. Malin, Län
Ogghunda n. d.

Skåning 1873 21

Broder!

Det var nu det: färdigt kallar som intressant
 vinstämmande kypor, och jag beaktat utveckla den till
 dig. Kanske finns det något af intresse i den.
 Och åtminstone visar den, att det och annat finns
 för en ^{lös} gammal man i ett intressat och rikas
 intresse hos folk för en ta vara på gamla
 historier om man intresseras dem ut för.

Ätikomman hit, var värdar och
 bitar! Och god påsk!

Vänligen

Sörml.

Mustaf Brokelund
 af Westerdal

Saga, Trallsagen, Gidevi,
Trullösa, folkminnen

Ukolai, Lästinge och
 Persöbers s. a. Rönö hd.
 St. Ulfmo. Skoldinge
 s. a. Oppunda hd.
 Suna om Jönåkers hd.